

Чаусова Юлія Анатоліївна

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Кандидат психологічних наук, науковий співробітник

лабораторії соціальної психології особистості

м. Київ

Подружнє життєконструювання у молодій сім'ї:

нарративні особливості

Анотація. Сімейний нарратив в постнекласичному підході розглянуто як оповідь, яка вибудовується від моменту зародження взаємин, інтегрує уявлення, прагнення та переконання шлюбних партнерів, і виступає засобом подружнього життєконструювання. Серед сюжетів спільних історій виділено народження дитини, прагнення до професійного розвитку, «дорослішання» стосунків, спільне долавання труднощів. Визначено, що в молодій сім'ї подружні стосунки конструюються відповідально, з глибокими почуттями та готовністю партнерів до складнощів, здатністю враховувати як зовнішні, так і внутрішні орієнтири.

Ключові слова: сімейний нарратив, подружні стосунки, сімейне життєконструювання.

Matrimonial life-designing in a young family: narrative features

Yu. A. Chausova

Summary. Family narrative in post-nonclassical approach is considered as the story which is built from the origin moment of relations, integrates representations, aspirations and believes of marriage partners, and acts as the way of matrimonial life-designing. The birth of the child, aspiration to professional development, "growing" of the relations, joint overcoming of difficulties are distinguished from plots of the general stories. It is defined that in a young family the matrimonial relations are designed responsibly, with deep feelings and partners readiness for difficulties, ability to consider both external and internal reference points.

Key words: family narrative, matrimonial relations, family life-designing.

Постановка проблеми. Конструювання подружніх стосунків на початкових етапах спільного життя є досить цікавою, але мало дослідженою темою. Протягом перших шлюбних років чоловік і жінка намагаються пристосуватися до особистісних особливостей один одного, знайти або сформувати спільні способи вирішення складних ситуацій, розподілити

повсякденні побутові обов'язки, тобто створити свою сімейну історію. Завдяки такому спільному наративу члени подружжя здатні переусвідомлювати та корегувати власні погляди на певну ситуацію, об'єднувати особисті уявлення про шлюб, втілювати певні очікування та домагання, і таким чином, вибудовувати нові особливості в сімейних стосунках.

Метою статті є аналіз сюжетних особливостей конструювання подружніх стосунків у молодій сім'ї.

Для кращого розуміння наративних особливостей сімейного життєконструювання зупинимося на понятті сімейного наративу. Згідно класичному підходу, це оповідь, яка містить певні елементи багатопокілісного досвіду, може включати в себе повчальні та ритуальні послання, прямі вказівки на належне і засуджуване в поведінці, а також частки великої наративної сімейної культури (казки, приказки тощо) [3, с. 177-178]. Тому ще з малих років дитина за допомогою сімейних казок та притч пізнає культуру власної сім'ї, знайомиться з її традиціями, переймає життєві погляди та моделі поведінки. Через сімейні тексти члени сім'ї згуртовуються, усвідомлюють себе як єдине ціле, формують почуття «ми», відчувають спорідненість один з одним.

Оскільки родовідна розповідь частіше за все ведеться одним оповідачем, і при цьому містить колективну пам'ять родинної групи як суб'єкту, її можна назвати автобіографією, тому сімейний життєпис має відкритий фінал [2]. Сюжет сімейного наративу завжди залишається недописаним, він може змінюватися в залежності від певних обставин, корегуватися членами сім'ї у зв'язку зі змінами в світосприйманні, міжособистісних стосунках тощо.

Сімейний наратив зазвичай розглядається в динамічному аспекті. Його процесуальність пов'язана з тим, що коли оповідь передається з покоління в покоління, вона з кожним етапом збагачується сімейним досвідом проживання життя [1, с. 146-147]. Кожен член сім'ї вносить свої елементи до спільного тексту, перетворює його відповідно до власних поглядів, тому сімейна історія поступово трансформується, набуває нового змісту. Такий особистісний

компонент також насичує історії динамікою, надає їм певного характеру «легенд про себе» [3, с. 190; 4].

Проте, на відміну від традиційних поглядів на сімейний наратив, в нашому постнекласично орієнтованому дослідженні ми розглядаємо його як спільно створювану чоловіком і жінкою історію, починаючи з моменту знайомства і продовжуючи планами на майбутнє. Така оповідь вибудовується разом обома партнерами в процесі діалогу, об'єднує їхні уявлення про партнерські взаємини, втілює шлюбно-сімейні домагання та очікування, допомагає переусвідомити спільний досвід, змінити сприймання подружнього життя, і таким чином, може виступати засобом конструювання сімейних стосунків [5].

У дослідженні взяли участь 25 офіційно одружених пар з терміном спільного життя від одного до п'яти років, у 12 з яких є діти. Відповідно до отриманих спільних подружніх оповідей було проведено наративний аналіз з п'яти етапів, на одному з яких було розглянуто окремі логічно завершені фрагменти історій та визначено зміст кожного з них. За результатами аналізу сюжети цих частин було упорядковано за частотою їхнього згадування в спільних текстах та представлено дані у відсотках (рис. 1.).

Молоді сім'ї (офіційний шлюб)

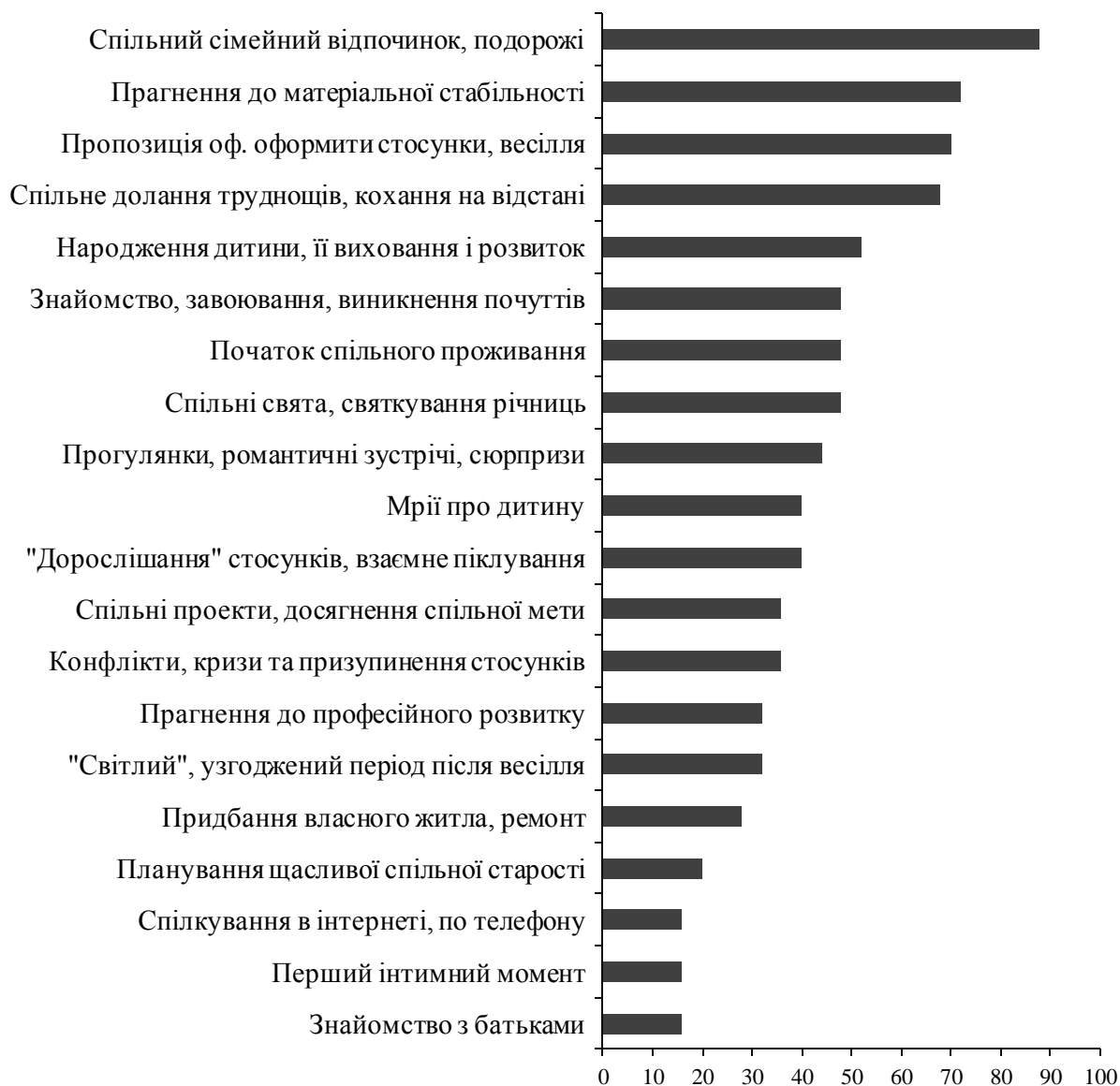

Рис. 1. Частота згадування окремих сюжетів в спільних наративах сімейних пар

Найбільш важливим та розповсюдженим (88%) фрагментом в подружніх оповідях є спільний сімейний відпочинок, подорожі. Досить високий відсотковий показник говорить про велику цінність спільного дозвілля для подружніх пар. Оскільки в молодих сім'ях діти вже є або плануються найближчим часом, то велику значущість набуває проведення вільного часу всією сім'єю. Партнери дуже цінують ці години спілкування, коли вони всі разом можуть обмінятися новинами, пограти в якусь цікаву гру, вийти на прогулянку, поїхати на море.

Наступний за частотою згадування (72%) фрагмент стосується прагнення партнерів до матеріальної стабільності. Така спрямованість пар має часткову зовнішню обумовленість – соціально-економічну нестабільність в країні, відсутність державних фінансових програм для забезпечення сімей. Стосовно подружніх стосунків на початкових етапах спільного життя зауважимо, що для них матеріальне підґрунтя дуже важливе, адже виникає необхідність стабільності, створення умов для подальшого розширення сім'ї, її розвитку, і партнери хочуть відчувати впевненість стосовно сімейного майбутнього. Тому подружнє життєконструювання здійснюється із прагненням надійності та певних гарантій щодо подальшого життя.

Звичайно, дуже поширений (70%) сюжет в спільних наративах подружніх пар – це опис моменту пропозиції чоловіка офіційно оформити стосунки з жінкою, а також безпосередньо весільної церемонії, адже це – початок нового періоду у стосунках, їхній перехід на новий, більш серйозний та стабільний, етап розвитку. Про цю мить багато жінок мріють з самого дитинства. Пропозиція – момент дуже незвичайний: з одного боку, це романтика, казка, свято щирого кохання, з іншого – відповідальний крок, перетинання межі до більш офіційного етапу. А після офіційної шлюбної церемонії партнери визнаються єдиною сім'єю вже не тільки серед своїх близьких, а і суспільством в цілому, у них з'являються нові соціальні ролі. Це відповідальний крок, який вимагає рішучості та впевненості чоловіка і жінки один в одному. Відповідно, стосунки будуються відповідально, з внутрішньою готовністю та стійкістю до змін, але з переживаннями партнерами суперечливих почуттів і лавіруванням між різними життєвими орієнтирами.

Важливими та розповсюдженими (68%) серед молодих сімей є ситуації спільного долавання труднощів, в тому числі кохання на відстані. Досить високий показник, вочевидь, говорить про те, що партнери встигли пережити багато складнощів удвох і вважають їх дуже значущими у процесі побудови взаємин. Завдяки труднощам члени подружжя зблизилися, навчилися краще розуміти один одного. До того ж, це, можливо, було одним з факторів, що підштовхнули

їх до офіційного оформлення шлюбу, змусили замислитися про спільне майбутнє. Проте, у взаєминах чоловікові і жінці тяжко та боляче усвідомлювати розлуку один з одним, особливо на тривалий період, адже вони вже сприймають свою пару як єдине ціле. Через такий стан партнерів стосунки на відстані можуть погіршуватися, виникає недовіра, безпідставні підозри, ревності і сум за коханою людиною. Враховуючи такі особливості, сімейне життя вибудовується цілеспрямовано, з величезними спільними внесками чоловіка і жінки і бажанням долати труднощі разом, зростанням узгодженості між ними незважаючи на перешкоди.

Безперечно важливі (52%) частини спільних історій – згадування про народження дитини, її виховання і розвиток. Діти – це продовження батьків, подальший розвиток роду, символ любові та єдності. Внесок в їхнє становлення забезпечує надійність майбутнього, позитивні зміни у всій сім'ї. З появою нового, маленького члена сім'ї у чоловіка і жінки виникають як нові обов'язки, так і незвичні та невідомі раніше соціальні ролі: окрім подружжя, вони стають ще й батьком та матір'ю, і це накладає на партнерів певні обмеження, змушує їх змінити, скоригувати минулий спосіб життя. Проте, цікаво, що в молодих сім'ях переважає досить прагматичне сприймання дітей. Відповідно, життєконструювання в шлюбних парах відбувається у ретельній праці в теперішньому з орієнтацією на майбутнє та увагою до більш практичних моментів.

Цікава закономірність була виявлена у поширених (48%) в сімейних оповідях сюжетах стосовно знайомства (на роботі, в університеті, в компанії друзів), а також моменту зародження стосунків, виникнення почуттів між чоловіком і жінкою та завоювання одним з партнерів симпатії іншого. Подружні взаємини зав'язувалися у формальній, робочій обстановці, тобто посередників у знайомстві одружених чоловіка і жінки було небагато, і вони проявили більше сміливості та особистої ініціативи у зближенні один з одним. Що стосується моменту зародження почуттів, то такий показник говорить про невід'ємну значущість такої миті для одружених пар. В молодих сім'ях момент

виникнення почуттів дуже важливий, адже він нагадує партнерам перші миті разом, риси, які привабили їх один в одному, романтичні хвилини наодинці і, таким чином, допомагає впоратися з повсякденними справами та обов'язками. Також було виокремлено фрагменти щодо завоювання одним партнером симпатії іншого було. Подібний сюжет говорить про докладені неабиякі зусилля, спрямовані на зародження взаємин, проявлені з боку одного з партнерів. Завоювання прихильності та виникнення почуттів вимагає рішучості, ініціативності, і, в той же час, обережності та здатності аналізувати ситуації.

На тому ж рівні розповсюдженості (48%) знаходяться фрагменти подружніх наративів стосовно початку спільного проживання. Для шлюбних партнерів спільне проживання – це важливий проміжний етап між романтичним періодом у стосунках та вступом до сімейного життя. Завдяки ньому вони зрозуміли значущість коханої людини та прийняли рішення рухатися з нею далі. А отже, подружнє життєконструювання розгортається в усвідомленні важливості партнерів один для одного.

Наступний, аналогічний за частотою згадування (48%) сюжет – спільні свята та святкування річниць стосунків. В сімейних стосунках спільні свята – це можливість краще пізнати один одного, весело та цікаво провести час, та ще й довгоочікувана нагода розпочати заснування сімейних традицій та звичаїв. До того ж, річниці для членів подружжя – це жаданий елемент романтики у взаєминах, спосіб «розпалювання» почуттів. Такі маленькі свята нагадують чоловіку і жінці про приємні події з їхнього минулого, викликають ностальгічні почуття. Відповідно до цього, стосунки в подружніх парах будуються згідно з певними традиціями, з орієнтацією на минулий досвід попередніх поколінь, в атмосфері теплих спогадів.

На дещо нижчому рівні (44%) за частотою згадування в подружніх історіях знаходяться сюжети про романтичні зустрічі, прогулянки, побачення в кафе, сюрпризи. Чоловік і жінка цінують час, проведений разом, це суттєвий момент в процесі побудови взаємин, адже під час прогулянок є можливість побачити

один одного в неформальній обстановці, почути цікаві розповіді з життя партнера і дізнатися більше про нього, розділити один відпочинок на двох і отримати насолоду від безпосереднього спілкування. Проте, часу на романтичні прогулянки стає все менше, обов'язків все більше, особливо якщо народжується дитина. Тому пам'ять про такі миті допомагає членам подружжя трохи відволіктися від напруження, відновити внутрішню енергію. У зв'язку з цим, подружнє життєконструювання здійснюється із ґрунтовними почуттями, прагненням до пізнання партнера, подолання напруги.

Менш значущим (40%) фрагментом є мрії подружніх пар про дитину, планування її народження. Коли стосунки вже стабілізувалися, визначився вектор їхнього розвитку, у партнерів з'являється бажання перейти до наступного етапу – поповнити сім'ю новим її членом. При цьому, формується і готовність партнерів стати батьками – як матеріальна, так і внутрішня, і сімейне життєконструювання відбувається поступово, з розвитком готовності обох членів подружжя до різних, інколи непередбачуваних, складнощів.

Ще один важливий (40%) фрагмент – це розвиток, «дорослішання» стосунків, піклування чоловіка і жінки один про одного. Після офіційного оформлення взаємин, навіть у початковий період їхнього розвитку, членам подружжя довелося прийняти на себе одразу велику кількість зобов'язань, а романтика та «шалені» почуття в стосунках відійшли на другий план. Кохання стало іншим, більш спокійним та зрілим. Чоловік і жінка починають сприймати один одного як родичів, в них виникає почуття спорідненості. Вони вже значно більше важать один для одного, тому самовіддано хвилюються та піклуються про кохану людину. Однак часу на такі прояви стає все менше через надмірну завантаженість членів подружжя повсякденними справами, відсутність змоги приділяти багато уваги теплу та затишку сімейної атмосфері. Тому стосунки вибудовуються з глибокими почуттями, в спорідненій, врівноваженій атмосфері.

На дещо нижчому рівні розповсюдженості (36%) знаходяться сюжети стосовно спільних проектів партнерів, досягнення обопільної мети. Такий

показник говорить про сформовану звичку партнерів радитися між собою стосовно важливих питань, «колективність» рішень. Чоловік і жінка створюють не тільки найближче, але й віддалене майбутнє, ставлять спільні цілі, конструюють стосунки у відсутності таємниць між собою.

В багатьох (36%) спільних оповідях згадуються конфлікти, криза у стосунках, брак часу в одного з членів подружжя (або обох) для сім'ї через роботу, загальне погіршення взаємин між партнерами та тимчасове їхнє призупинення. Така криза могла настати через надмірну завантаженість членів подружжя як на роботі (навчанні), так і вдома, фізичну та моральну втомленість, брак спілкування один з одним, оскільки у чоловіка і дружини присутнє сильне прагнення забезпечити матеріальну «платформу» для конструювання стабільного майбутнього. Для приділення рівнозначної уваги і кар'єрі, і близьким не вистачає сил та часу, тому доводиться постійно знаходитися в певній невизначеності – з бажанням досягнути всього і одразу, але за відсутності такої можливості. При цьому, слід зауважити, що частіше за все чоловік і жінка вже знайшли спільну мову, тому конфлікти тут виконують функцію «розрядки», подолання повсякденних стресів, оновлення стосунків.

Але в деяких подружніх історіях все ж простежується тенденція до постійного поступового погіршення стосунків. Члени подружжя швидко втомлюються один від одного і від подружнього життя в цілому – надто багато відповідальності їм доводиться проявляти. Як наслідок, виникають такі кризові періоди, які при несвоєчасному та невмілому розв'язанні тягнуть за собою загрозу розриву стосунків. Інколи для їхнього подолання партнери свідомо призупиняють взаємини, розходяться. Вірогідно, тимчасова розлука відіграє більшу роль у процесі побудови стосунків, змушує чоловіка і жінку відчувати цінність один одного. Відповідно до цього, спільне життєконструювання відбувається із прагненням внутрішнього спокою, абстрагування від буденної метушні, у просторі з однаково пріоритетними цілями, але інколи неохоче, з байдужістю і роздратованістю, відсутністю розуміння напрямку руху. При цьому, як допоміжний стимул в процесі сімейної життєпобудови

використовується призупинення стосунків, яке спонукає чоловіка і жінку не втрачати інтерес один до одного. Проте, зауважимо, що серед досліджуваних пар більшість успішно долають такі проблемні періоди.

Ще одним достатньо поширеним (32%) фрагментом є прагнення членів подружжя до професійного розвитку, в тому числі закінчення вищого навчального закладу, влаштування на роботу. Це досить передбачувана тема, оскільки кар'єрне зростання для сімейних стосунків – запорука фінансової стабільності, «фундамент» для подальшого процесу побудови спільного життя. У партнерів з'являється відповідальність перед сім'єю, бажання її забезпечити. Тому, звичайно, чоловік і жінка прагнуть до самовдосконалення в професійній сфері, самореалізації, отримання нових знань, формування та покращення вмінь та навичок. Часто члени подружжя не можуть визначитися з місцем роботи, «мандрують» від одного до іншого в пошуках найкращого. Відповідно, життєконструювання в таких взаєминах здійснюється з прагненням самовдосконалення партнерів, забезпеченням рівноваги у подальшому напрямку розвитку стосунків.

Таку ж поширеність (32%) мають уривки, в яких згадується налагоджений та романтичний період у взаєминах після весілля. Після офіційного оформлення стосунків така бажана для чоловіка і жінки мета нарешті досягнута – вони можуть бути разом без будь-яких заборон і перешкод з чужого боку. В перший період після весілля починають реалізовуватися всі ідеалізовані уявлення партнерів про шлюб, вони дуже стараються зробити все якнайкраще, бути ідеальними чоловіком і дружиною. Тому життєконструювання на початковому етапі спільного проживання здійснюється в напрямку прагнення членів подружжя ідеальності, ретельності у стосунках, в сумлінних стараннях створити затишну сімейну атмосферу.

Наступний за розповсюдженістю (28%) сюжет стосується придбання власного житла членами подружжя, ремонту в квартирі, тобто прагнення партнерів до створення ідеальних умов життя. Після офіційного укладання шлюбу партнери починають приділяти більше уваги домашньому побуту і

прагнуть скоріше облаштувати власне сімейне «гніздечко», створити в домі затишок і комфорт. Це говорить про бажання чоловіка і жінки до ідеалізації власних умов проживання, про надмірну зосередженість на домашньому побуті. При цьому, ремонт – це справа доволі важка, нервова, яка потребує багато сил та часу. У зв'язку з цим, члени подружжя будують стосунки з орієнтацією, перш за все, на комфортні зовнішні умови.

Наступний фрагмент з нижчою (20%) частотою його згадування в подружніх наративах – це далеке планування щасливої спільної старості. Чоловік і жінка мріють про вдалий шлюб тривалістю в усе життя аж до старості, яку вони також зможуть провести разом. Це допомагає їм сприймати партнера як унікального, неповторного на своєму життєвому шляху, а стосунки – як доленосні, тому їхнє конструювання відбувається з орієнтацією не тільки на власні можливості, внутрішній локус контролю, а і на зовнішні орієнтири, волю випадку.

Також не дуже поширений (16%), але все ж таки згаданий сюжет – спілкування членів подружжя в інтернеті та по телефону. Мабуть, шлюбні партнери радше цінують живий, безпосередній контакт, спільні прогулянки удвох. Це може говорити про сміливість, активну участь чоловіка і жінки у розвитку взаємин. А отже, процес побудови подружнього життя проходить з мінімальними ваганнями партнерів, у безпосередній взаємодії.

Частота згадування першого інтимного моменту в спільних оповідях партнерів в офіційних стосунках також не дуже велика (16%). Звичайно, перша інтимна близькість між чоловіком і жінкою значуща для них, це допомагає їм зблизитися, пізнати досі не відкриті особливості один одного. Але партнери нечасто згадують її в сімейних історіях, скоріш за все, через небажання ділитися таким відвертим моментом, залишити його лише у своїх спогадах. Окрім цього, члени подружжя охарактеризували сексуальні стосунки як досвід, повсякденну необхідність, норму та постійність. Через це конструювання спільного життя відбувається в деякій мірі приховано, з прагненням захистити свою родину від сторонніх поглядів, зберегти між собою найпотаємніші сімейні

миті, і в той же час – з орієнтацією на набутий досвід.

На тому ж рівні за частотою згадування (16%) в подружніх історіях знаходяться фрагменти стосовно знайомства партнерів з батьками один одного. Така закономірність може спостерігатися через відчуття членів подружжя себе як єдиної сім'ї навіть поза знайомством з батьками, а прийняття власних рішень стосовно змін у спільному житті, його переході на наступний етап, і взаємини будуються більш свідомо, обмірковано щодо наступного кроку.

Висновки. Сімейним нарративом в класичному розумінні є оповідь, що динамічно акумулює та збагачує елементи багатопокілісного досвіду, сімейної культури, споріднюючи членів родини. В постнекласичному підході акцент зміщується на діалогічність створення і контекстуальність сімейної історії, яка вибудовується в подружній парі від моменту зародження взаємин, сприяє переусвідомленню спільного досвіду, об'єднанню прагнень і переконань, та виступає засобом конструювання стосунків.

В результаті дослідження нарративних особливостей подружнього життєконструювання визначилось 20 найбільш поширених фрагментів в сімейних історіях, серед яких початок спільного проживання, народження дитини, спільне додання труднощів, прагнення до матеріальної стабільності, пропозиція офіційно оформити стосунки, прагнення до професійного розвитку, «дорослішання» стосунків. Зважаючи на сюжетні особливості, подружні стосунки в молодих сім'ях будуються відповідально, цілеспрямовано, дещо ідеалізовано, із прагненням партнерів надійності та внутрішнього спокою, але з готовністю до складнощів. Чоловік і жінка орієнтуються на майбутнє, і при цьому, враховують традиції та набутий досвід. Велику роль відіграють глибокі почуття та відсутність таємниць між членами подружжя. Партнери усвідомлюють власні можливості, переважно мають внутрішній локус контролю, але не забувають і про зовнішні орієнтири, волю випадку.

Література:

1. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. :

Прогресс-Универс, 1994. – 616 с.

2. Разумова И. А. Время в семейном историческом нарративе / И. А. Разумова // Потаенное знание современной русской семьи. Быт. Фольклор. История. – М. : Индрик, 2001. – С. 241-245.

3. Сапогова Е. Е. Микросоциум семьи и семейный нарратив как психологическая основа культурного социогенеза / Е. Е. Сапогова // Индивидуальные и стилевые особенности личности; отв. ред. Т. Ю.Синченко, В. Г.Ромек. – Ростов-на-Дону : ЮРГИ, 2002. – С. 177-190.

4. Сапогова Е. Е. Семейный нарратив как прецедентный текст для ребенка / Е. Е. Сапогова // Социокультурная герменевтика: проблемы и перспективы: матер. Междунар. научно-практической конф. «Социокультурная герменевтика: теоретико-методологическое обоснование в контексте развития толерантности» (Кемеровский государственный университет, 10-15 января 2002 г.). – Кемерово : Графика, 2002. – С. 97-101.

5. Чаусова Ю. А. Індивідуальний нарратив особистості як основа побудови сімейної історії / Ю. А. Чаусова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету: зб. наук. праць Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. М.О. Носко. – Серія: Психологічні науки. – Т.2. – Вип. 94. – Ч. : ЧДПУ, 2011. – С. 223-226.